

תגובה לתגובה / הרב משה כץ

1. כפי שהרב כתב, אכן אין בחותמת בד"ץ עדות כהכללה גורפת; רשימת הבד"צים האמינים בפסקה השנייה של המאמר הגיעה כהמשך לרשימת הבד"צים שאינם אמינים שהובאו בפסקה הראשונה ושפורסמו ע"י מחלקת ההונאה ברבנות הראשית, ולא כרשימת בד"צים מומלצים. לצערנו, רבים נכשלים ברכישה במקומות שבהם מתנוססת תעודת כשרות של בד"ץ כלשהו, ואין בידי הציבור הרחב כלים להכיר אילו בד"צים אמינים ואילו לא.

2. בעניין רמת כשרות 'מהדרין' - המציאות כיום במדינת ישראל היא שכל רב מקומי מגדיר 'מהדרין' לפי פסיקתו ולא לפי נהלים ברורים. כך יש מקום שרב אשכנזי מגדיר בישול עכו"ם עפ"י היתרו של הרמ"א כ'מהדרין', ויש מי שמגדיר 'מהדרין' עפ"י חומרתו של מרן בעל השלחן ערוך. אנו עמלים רבות לתקן חוק שיקבע נהלים אחידים של כשרות במערכת הכשרות הממלכתית בכל הארץ.

3. בעניין החמאה - תוארה מציאות הקיימת בעשרות השנים האחרונות, והיא שלא נמכרת חמאת עכו"ם בשווקים. ייתכן שהמינוח 'מנהג' לא היה מדויק.

מינוי מלך, אלוקי או דמוקרטי / הרב יעקב אריאל

ברצוני להעיר על מאמרו של הרב עידו רכניץ ב'אמונת עתיך' 113 (תשרי תשע"ז), עמ' 84-91, בהקשר למינוי מלך. הוא מציג שני מסלולים למינוי מלך, האחד – שמימי, והאחר – אנושי. לענ"ד יש רק מסלול אחד – אנושי (או משולב, אך ללא הסכמה אנושית אין למלך סמכות).

חוץ מה'גבורות ארלי' (יומא כב ע"ב), אין מי שאומר במפורש שדי במינוי שמימי בלבד כדי להאציל למלך סמכות. המקור העיקרי, שעליו מתבססים כל הדנים בנושא זה, הוא פרשת דוד ונבל הכרמלי. דוד דן את נבל כמורד במלכות, והגמרא אף לומדת ממנו את הפרוצדורה של דיני נפשות, שנאמר 'ויחגר דוד את חרבו' (סנהדרין לה ע"ב). אולם כל זה היה רק בהוה אמינא – דוד סבר אומנם בתחילה שיש לו סמכות מלכותית, אולם אחרי שאביגיל טענה שעדיין אינו מלך, דוד חזר בו. רק הגבורת ארלי אומר שדוד חזר בו מסיבה צדדית, שהעם לא יראה מעשה זה בעין יפה, כי עדיין לא יצא טבעו בעולם. ההסבר המקובל יותר הוא שדוד חזר בו מסיבה מהותית. הוא הבין שמינוי שמימי בלבד הוא חסר תוקף. הרמב"ם מפרש את חזרתו של דוד בפירוש שאי הכרת העם במלך מערערת את סמכותו, כלומר לדעתו יש רק מסלול אחד – אנושי. וזו לשונו (הל' גזלה פ"ה הי"ח):

במה דברים אמורים במלך שמטבעו יוצא באותן הארצות שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתן שהוא אדוניהם והם לו עבדים אבל אם אין מטבעו יוצא הרי הוא כגזלן בעל זרוע.

מקורו של הרמב"ם הוא בפרשת נבל הכרמלי. התלמוד במס' מגילה יד ע"ב, מתמצת את דברי אביגיל לדוד: שאול עדיין קיים, ולא יצא טבעך בעולם. 'טבעך' מלשון מטבע (ר' ביאור הגר"א, חו"מ סי' שסט ס"ק ט, כלומר, זו גם דעת ה'שלחן ערוך' ולא מצינו עוררין על דעה זו). הכרת הציבור במטבע חשובה ביותר, ובלעדיה אין למלך סמכות בפועל. מטבע שפסלתו מדינה פסולה באותה מדינה, גם אם המלך לא פסלה (ר' ב"ק צז ע"ב). יש מקום לומר שגם בהוה אמינא דוד לא סבר שמינוי שמימי בלבד דיו. הוא סבר שיש לו סמכות מלכותית, לא משום שסמך על משיחת שמואל בלבד, אלא מכיוון שלדעתו מילא את חובתו כמלך מקומי בהגנתו על תושבי האזור. שאול היה עסוק במלחמות בפלישתים וברדיפה אחרי דוד בכל רחבי הארץ. באזור נוצר ואקום ואותו מילא דוד, וכדברי הרועים: 'חומה היו עלינו גם לילה גם יומם כל ימי היותנו עמם רועים הצאן' (שמואל א כה, טז). ומכיוון שכבר נמשח ע"י נביא בדבר ה', ומילא באזור פונקציה מלכותית, סבר לתומו שבסמכותו גם לגבות מסים ולהעניש את המורדים בו. זאת הייתה ההוה אמינא של דוד, אולם לבסוף הוא חוזר בו ומודה לאביגיל ואומר לה: 'וברוך טעמך וברוכה את...' (שמואל א כה, לג). דוד הוכר בקרב תושבי האזור כמושל מקומי לכל היותר, לא כמלך. המשיחה בשמן המשחה, עם כל קדושתו החמורה, ממנה אותו רק למלך בכוח, וכמי שמיועד להיות המלך, אולם לא בפועל (כעין יורש עצר). וצ"ל שגם לדעת הגבורת ארי' די במינוי שמימי, ע"כ גם הוא מודה שגם מינוי ארצי בלבד תקף, והראיה ממלכי החשמונאים שמונו ללא נביא וללא שמן המשחה. מהתוספות (מגילה יד ע"ב) שדוד דן את נבל כמורד במלכות אין ראיה שסוברים כהגבורות ארי', כי הם מפרשים רק את ההוה אמינא של דוד שסבר שהוא מלך, אך אחרי דברי אביגיל הוא חזר בו והבין שללא הסכמת העם, אם דרך המטבע ואם בדרך אחרת, אין לו סמכות, אע"פ שנמשח בשמן המשחה (ר' פרשת דרכים, דרוש יא; רשב"ם, ב"ב נה ע"ב, שסובר אף הוא כדעת הרמב"ם שרק הסכמת העם מקנה למלך סמכות, ומסתבר שזו דעת התוספות המובאת בר"ן, נדרים כח ע"א, שלפחות בא"י העם הוא מקור הסמכות. אמנם אין 'דינא דמלכותא – דינא בא"י, אך בכל זאת אין בה אנרכיה, כי הסכמת העם היא מקור הסמכות, ר' למשל פרשת רחבעם במלכים א, פרק יב, שהלך לשכם ע"מ שהעם ימליך אותו למרות היותו יורש).

על הגבורות ארי', שסובר שהמשיחה ע"י נביא דיה להאציל סמכות למלך ואין צורך במינוי אנושי, יש להקשות את קושיית ה'אבני נזר' (יו"ד סי' שיב): אם אכן דוד התמנה למלך ע"י שמואל הנביא, שמשחו בשמן המשחה, מדוע משחו את דוד פעמיים נוספות? הרי המשיחה הראשונה כבר מינתה אותו למלך וכל משיחה נוספת מיותרת, כי היא מעילה בשמן המשחה שהוא שמן קודש? אלא ע"כ כל עוד לא התמנה ע"י כל העם, לא היה תוקף למשיחתו של שמואל. אומנם בנו של ה'אבני נזר', ה'שם משמואל', דוחה את ראיית אביו וסובר שהמשיחות הנוספות היו בשמן אפרסמון ולא בשמן המשחה, ולדעתו המשיחה הראשונה של שמואל אכן מינתה את דוד למלך. כלומר, לכאורה די במינוי שמימי, אלא גם הוא מודה שיש צורך בתמיכה מסוימת של הציבור, שהרי גם לדבריו,

שמדובר בשמן אפרסמון, עדיין צ"ע לשם מה יש צורך בכלל במשיחה נוספת לאחר המינוי השמימי. אלא ע"כ יש צורך לחזק את המינוי השמימי, כי כל עוד לא הייתה הסכמה אנושית כללית עדיין לא חל המינוי השמימי סופית (ור' שם שה'אבני נזר' השווה ירושה למינוי שמימי, כי התורה היא שקבעה שבן המלך יורש, ובכ"ז יש צורך בהסכמה אנושית כל שהיא [או רוב מניין או רוב בניין], ובנקודה זו מודה ה'שם משמואל' לאביו יעו"ש. ר"ל שיש צורך במינוי משולב, של השמים יחד עם הסכמה אנושית כל שהיא). הרב עידו רכניץ מביא ראייה שמינוי שמימי מועיל לדעת הרמב"ם ממש"כ בהלכות סנהדרין פי"ח ה"ו, שדוד דן את שמעי בן גרא כמורד במלכות. באותה שעה העם הכיר בסמכותו של אבשלום בנו ובכך הפקיע את סמכותו של דוד, ובכל זאת סבר דוד שמשיחתו למלך לא פקעה. עמד על כך ה'בני יששכר' בדרשותיו לחודש כסלו-טבת. לדעתו מרידתו של שמעי בן גרא לא הייתה בדוד עצמו, אלא בבית דוד כולו. בהיותו נאמן לבית שאול הוא לא הכיר בשושלת בית דוד, לכן נידון כמורד במלכות. גם את הראיה מהריגת הגר העמלקי, שהתפאר בכך שהרג את שאול, ניתן לדחות. הוא התחייב מיתה לא בגלל סמכותו של דוד, אלא בגלל ששלח את ידו בשאול משיח ה'. ועוד, עם מותו של שאול עדיין לא פקעו דיני המלוכה, ובתי הדין המלכותיים יכלו להמשיך ולדון, בפרט במי שפגע בכבוד המלך. וייתכן גם לומר שעם מות שאול נוצר ואקום, ודוד היה מוכר כבר בקרב העם וגם נמשח ע"י שמואל, לכן ראה עצמו לפחות כממלא מקום עד שיתמנה מלך במינוי מסודר, דהיינו בהסכמה לאומית רחבה, כפי שאכן אירע בסוף. הצורך בנביא למינוי מלך אינו לשם עצם הסמכות, העם הוא הקובע אותה, אלא כדי למנוע מינוי שאינו רצוי בעיני ה' (מעין הטלת 'וטו'). זו גם כוונת התוספות, סנהדרין כ ע"ב, שאחאב לא מונה מאת המקום, ר"ל מינויו נעשה בניגוד לרצון ה', בפרט בגלל אשתו איזבל (אם כי אליהו נהג בו כבוד מלכים ושינס מותניו ורץ לפניו עד בואכה יזרעאלה וצ"ע).

חוץ מה'גבורת ארי', שדבריו מוקשים, לא מצינו מי שסובר שדי במינוי שמימי. לכל הדעות יש צורך במינוי אנושי, ויש לו תוקף גם ללא מינוי שמימי, או לפחות יש צורך במינוי משולב. מלכות ישראל בנויה אפוא על בסיס דמוקרטי-אנושי (ור' בספרנו 'הלכה בימינו' שער ד' 'הלכה ודמוקרטיה'; ובמאמרנו ב'המעין' [תמוז תשעו]).

היש לרב קוק שיטה עצמאית באיסור השמל בשבת? / הרב איתאל אמיתי

ב'אמונת עתיך' 111 (ניסן תשע"ו), עמ' 131–135, פרסם הרב ישראל רוזן שליט"א מאמר תגובה ובו הציג את שיטתו בנושא ההגדרה ההלכתית לאיסור השימוש בחשמל בשבת מתוך התפלמסות/התנגדות למה שהוצג על ידו כ'דעת הרב אליעזר מלמד'.¹ תמצית הדברים היא שהר"י רוזן אינו מוכן לקבל או אף לשמוע שמרן הרב זצ"ל סבר בצורה

1. 'היש לרב קוק שיטה עצמאית באיסור חשמל בשבת?'